

KAINUUN LIIKUNTA RY

Vastuullisen retkeilijän opas

**KAINUUN
LIIKUNTA**
KUNNON TEKIJÄ

LEADER

Oulujärvi

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahoitus-
Eurooppa investoi maaseutualueisiin.

Sisältö

1. Johdanto
2. Jokaisenoikeudet
3. Luonnonsuojelualueet
4. Rauhoitetut kasvit ja eläimet
5. Ohjeita vastuulliseen retkeilyyn
6. Lähteet

1 Johdanto

Luet juuri opasta, joka auttaa sinua tekemään vastuullisia valintoja retkeillessäsi luonnossa. Kyseessä on siis vastuullisen retkeilijän opas.

Vastuullinen retkeily tarkoittaa luonnossa liikkumista ja ulkoilua siten, että ympäristö, luonnonvarat, eläimet ja muut luonnossa liikkujat otetaan huomioon. Vastuullinen retkeilijä pyrkii minimoimaan haitallisia vaikutuksia ja varmistamaan, että luonto säilyy kauniina ja koskemattomana myös tuleville sukupolville. Vastuullinen retkeily perustuu kestävän kehityksen periaatteisiin ja huolelliseen toimintaan: jätteiden käsittelyyn, luonnonvarojen säästämiseen, eläimien, kasvien ja muiden ihmisten kunnioittamiseen ja reittimerkintöjen noudattamiseen.

Tämä opas jakautuu neljään osa-alueeseen: ensin käydään läpi jokaisenoikeudet, sen jälkeen tutustutaan erilaisiin luonnonsuojelualueisiin ja niillä liikkumiseen sekä rauhoitettuihin kasveihin ja eläimiin, ja lopuksi saat konkreettisia ohjeita vastuulliseen retkeilyyn.

Tämä opas on tuotettu Kainuun Liikunta ry:ssä osana Reitit tutuiksi -hanketta. Reitit tutuiksi on Oulujärvi Leaderin tukema hanke 1.9.2022--31.12.2023. Hankkeessa on luotu myös reittikuvaukset Oulujärvi Leaderin alueella (Kajaanin maaseutualue, Puolanka, Paltamo ja Vaala) sijaitsevista matalankynnyksen retkeilyreiteistä sekä luonto- ja ympäristökasvatukseen tarkoitettu tehtäväpaketti, jotka löytyvät maksutta Kainuun Liikunnan nettisivuilta osoitteesta www.kainuunliikunta.fi.

Kiitos, kun olet vastuullinen retkeilijä ja otat huomioon sekä ympäristön että toimintasi vaikutukset luontoon!

Kajaanissa 19.12.2023

Anni Heikkinen

Reitit tutuiksi -hankkeen projektipäällikkö
Kainuun Liikunta

2. Jokaisenoikeudet

Jokaisenoikeuksilla tarkoitetaan jokaisen oikeutta käyttää luontoa riippumatta siitä, kuka omistaa alueen. Luonnon käyttämiseen jokaisenoikeuksien sallimissa rajoissa ei siis tarvita maanomistajan lupaa eikä oikeuksien käyttämisestä tarvitse maksaa mitään. Jokaisenoikeudella toimiminen ei saa aiheuttaa vähäistä suurempaa haittaa maanomistajalle, maankäytölle tai luonnolle.

JOKAISENOIKEUDELLA SAAT

- Liikkua jalan, hiihtäen ja pyöräillen luonnossa, kuten metsissä, luonnonniityillä ja vesistöissä.
- Ratsastaa maastoa vahingoittamatta.
- Oleskella ja yöpyä tilapäisesti alueilla, joilla liikkuminenkin on sallittua.
- Poimia luonnonmarjoja, hyötysieniä ja rauhoittamattomia kasveja.
- Veneillä, uida ja kulkea jäällä.
- Onkia ja pilkkiä, jos sitä ei ole erikseen rajoitettu tai kielletty.
- Piilottaa ja etsiä geokätköjä siellä, missä liikkuminen on muutoinkin sallittua.

JOKAISENOIKEUDELLA ET SAA

- Kulkea pihamailla, istutuksilla tai viljelyksessä olevilla pelloilla.
- Kaataa tai vahingoittaa kasvavia puita.
- Ottaa kuivunutta tai kaatunutta puuta.
- Ottaa kuusenkerkkiä.
- Ottaa sammalta tai jäkälää.
- Tehdä avotulta toisen maalle.
- Häiritä kotirauhaa esimerkiksi leiriytyessä liian lähellä asumuksia tai meluamalla.
- Roskata ympäristöä.
- Ajaa moottoriajoneuvolla maastossa.
- Häiritä tai vahingoittaa lintujen pesiä ja poikasia.
- Häiritä eläimiä.
- Kalastaa ja metsästää ilman asianomaisia lupia.
- Päästää koiraa yleiselle uimarannalle, lasten leikkipaikaksi varatulle alueelle, kunnostetulle ladulle tai urheilukentälle.
- Pitää koiraa kytkemättömänä taajama-alueella, kuntopolulla tai toisen alueella.

3. Luonnonsuojelualueet

Valtion ja kuntien retkeilyalueet ovat retkeilyyn tarkoitettuja alueita, joissa jokaisenoikeudet ovat voimassa. Retkeilyalueiden lisäksi Suomessa on useita erilaisia luonnonsuojelualueita, joissa jokaisenoikeuksia voi olla rajoitettu. Luonnonsuojelualueilla turvataan lajiston ja luontotyyppien monimuotoisuutta ja huolehditaan kansallismaiseman, kulttuuriperinnön ja virkistys- sekä retkeilyalueiden säilymisestä. Alla on kuvattu yleisimmät luonnonsuojelualueet ja miten jokaisenoikeuksia niissä on rajoitettu.

Kansallispuistot

Kansallispuistot ovat suuria, yli tuhannen hehtaarin luonnonsuojelualueita, jotka ovat samalla kaikille avoimia nähtävyyksiä. Kansallispuistojen ensisijaisena tarkoituksena on turvata luonnon monimuotoisuus. Kansallispuistot perustetaan lailla valtion alueille. Kansallispuistot ovat tyypillistä suomalaista luontoa, mutta ne ovat myös kansallisesti ja kansainvälisesti arvokainta osaa luonnostamme.

Kansallispuistot palvelevat luonnonsuojelun ehdoilla myös virkistystä ja ne ovatkin suosittuja retkikohteita, joissa kävijät pääsevät nauttimaan upeasta luonnosta ja maksuttomista peruspalveluista, kuten luontopoluista ja taukopaikoista. Suomessa on 41 kansallispuistoa, joita Metsähallituksen Luontopalvelut hoitaa ja tarjoaa maksuttomat peruspalvelut maastossa, asiakaspalvelupisteissä ja verkossa.

Kansallispuistot Kainuussa:

- Hiidenportti (Sotkamo)
- Hossa (Suomussalmi)
- Tiilikajärvi (Sotkamo)

Jokaisenoikeuksien rajoitukset kansallispuistossa

- Leiriytyminen on sallittu vain tarkoitukseen osoitetuilla paikoilla.
- Ratsastus, pyöräily ja koiravaljakkoajelu ovat yleensä sallittu vain siihen tarkoitukseen osoitetuilla reiteillä.

Luonnonpuistot

Luonnonpuistot ovat pääosin yleisöltä suljettuja, ja luonnonpuistoissa liikkumiseen tarvitaan kirjallinen lupa, joka myönnetään vain tieteellisiin tarkoituksiin. Joissakin luonnonpuistoissa on kuitenkin yleisön käyttöön merkittävät polkuja, joilta ei kuitenkaan saa poiketa. Kevon luonnonpuistossa on muista luonnonpuistoista poiketen mahdollista leiriytyä osoitetuilla paikoilla.

Luonnonpuisto voidaan perustaa vain valtion omistamalle alueelle. Luonnonpuistolla on oltava merkitystä luonnonmukaisen kehityksen turvaamiselle, tieteelliselle tutkimukselle tai opetukselle. Pohjois-Suomen luonnonpuistoissa paikallisilla asukkailla on luontaiselinkeinojen, kuten porotalouden, harjoittamiseen liittyviä nautintaoikeuksia.

Luonnonpuistot Kainuussa:

- Olvassuo (Puolanka)
- Paljakka ja Latvavaara ([Hyrnsalmi, Puolanka])

Jokaisenoikeuksien rajoitukset luonnonpuistoissa

- Liikkuminen on pääsääntöisesti kiellettyä.

Yksityismaiden luonnonsuojelualueet

Yksityinen maanomistaja voi myydä kansalliseen luonnonsuojeluohjelmaan tai Natura 2000 -verkostoon sisältyvän alueensa valtiolle tai rauhoittaa sen yksityisenä luonnonsuojelualueena korvausta vastaan. Yksityismailla sijaitsevia luonnonsuojelualueita on lähes 7800.

Mahdollisuudet alueen virkistyskäyttöön säilyvät pääsääntöisesti ennallaan. Luonnonsuojelualueen rajat sekä kielto ja rajoitus on merkittävä selvästi maastoon silloin, kun alueelle on rauhoitusmääräyksissä asetettu liikkumis- tai mairinnouskielto. Muiden luonnonsuojelualueiden rajat ja luonnonsuojelualueita

koskevat muut kiellot ja rajoitukset, kuten esimerkiksi leiriytymistä, tulentekoa tai metsästystä koskeva kielto, voidaan merkitä maastoon, jos merkintä katsotaan tarpeelliseksi alueen suojelun tai käytön kannalta. Vesi-alueella sijaitsevat luonnonsuojelualueiden rajat merkitään vain karttaan.

Jokaisenoikeuksien rajoitukset yksityismaiden luonnonsuojelualueilla

- Ei rajoituksia tai kieltoja, mikäli niitä ei ole erikseen merkitty maastoon.

Soidensuojelualueet

Soidensuojelualueet ovat osa 1980-luvulla aloitettua Suomen soidensuojeluohjelmaa, jonka avulla pyritään säilyttämään kautta maan riittävästi näytteitä suoluontomme rikkaudesta. Useimmat soidensuojelualueet edustavat suoyhdistymiä eli aapa- ja keidassoita. Koh-teisiin sisältyy myös parhaita lintusoitamme.

Soidensuojelualueilla saa yleensä liikkua jokaisenoikeuksin. Joillakin alueilla on lintujen pesimärauhan turvaamiseksi rajoitettu liikkumista, marjastusta ja sienestystä sekä metsästystä ja kalastusta. Yleensä vain sellaisille suojeluosille, joille on helppo päästä ja jotka ovat lähellä asutusta, on rakennettu polkuja ja pitkos-puita suoluontoon tutustumista helpottamaan.

Jokaisenoikeuksien rajoitukset soidensuojelualueilla

- Ei yleensä rajoituksia tai kieltoja.
- Joillakin soidensuojelualueilla on rajoitusosia, joilla liikkuminen on kielletty lintujen pesimisaikaan.

Erämaa-alueet

Pohjoisimmassa Lapissa sijaitsevat erämaa-alueet tarjoavat ihanteellisen ympäristön kokeneille retkeilijöille, jotka haluavat vaeltaa omia polkujaan. Kannattaa kuitenkin muistaa, että erämaissa ei ole palveluita, ja autiotuvat ovat harvassa. Erämaat ovat laajoja, tiettömiä ja lähes luonnontilaisia alueita, ja ne on tarkoitettu säilyttää sellaisina.

Pohjois-Suomeen on perustettu 12 erämaa-alueita, joiden tavoitteena on säilyttää alueiden erämaaluonne, turvata saamelaiskulttuuri ja luontaiselinkeinot sekä

kehittää luonnon monipuolista käyttöä. Erämaa-alueilla pysyvien teiden rakentaminen on sallittu vain valtioneuvoston luvalla, ja metsät säilytetään luonnontilassa. Kaikille Suomen erämaa-alueille on hyväksytty hoito- ja käyttösuunnitelmat.

Jokaisenoikeuksien rajoitukset erämaa-alueilla

- Ei yleensä rajoituksia tai kieltoja

Maisemanhoitoalueet

Luonnonsuojelulain nojalla voidaan perustaa erityisiä maisemanhoitoalueita, joiden avulla vaalitaan muun muassa luonnon- tai kulttuurimaisemaa sekä alueiden historiallisia ominaispiirteitä. Maisemanhoitoalueet perustetaan tiiviissä yhteistyössä paikallisten toimijoiden, kuten kyläyhdistysten ja kuntien kanssa.

Maisemanhoitoalueet Kainuussa:

- Naapurinvaaran maisemanhoitoalue (Sotkamo)

Jokaisenoikeuksien rajoitukset maisemanhoitoalueilla

- Ei yleensä rajoituksia tai kieltoja.

Luonnonmuistomerkit

Luonnonmuistomerkit ovat suojeltuja luonnonmuodostumia, kuten puita, puuryhmiä ja siirtolohkareita. Luonnonmuodostumia voidaan suojella muun muassa niiden kauneuden, harvinaisuuden, maisemallisen merkityksen tai tieteellisen arvon vuoksi. Luonnonmuistomerkit

tulee merkitä maastoon selvästi havaittavalla tavalla, ja rauhoitetun luonnonmuistomerkin vahingoittaminen tai turmeleminen on kielletty.

4. Rauhoitetut kasvit ja eläimet

Eläiden rauhoittamisen periaatteet on määrätty Suomen luonnonsuojelulaissa. Rauhoittaminen tarkoittaa sitä, että kyseisen lajin tahallinen vahingoittaminen tai häiritseminen on lain nojalla kielletty. Kielto koskee tahallista tappamista tai pyydystämistä, pesien sekä munien haltuunottoa, siirtämistä tai muuta tahallista vahingoittamista sekä tahallista häiritsemistä erityisesti lisääntymisaikana ja tärkeillä muuton aikaisilla levähdysalueilla. Jos eläinlaji on rauhoitettu, kuolleena löydetyn eläimen hallussapito on kielletty. Huomaathan, että kielto koskee myös eläimen osien hallussapitoa, esimerkiksi laulujoutsenen ja naurulokin sulkia.

Rauhoitetun kasvin tai sen osan poimiminen, kerääminen, irti leikkaaminen, juurineen ottaminen tai hävittäminen sekä siemenien kerääminen on kielletty. Sen sijaan kasvien valokuvaaminen on sallittua, jos kuvaaminen ei vahingoita kasvia. Jokaisenoikeuksien nojalla rauhoittamattomien kasvien kerääminen on sallittua, mutta jos ei tunne rauhoitettuja lajeja, on parempi jättää kasvit luontoon kasvamaan.

Rauhoitetuilla lajeilla on ohjeelliset arvot. Jos syyllistyy rauhoitetun lajin tahalliseen tappamiseen, joutuu korvaamaan valtiolle kyseisen lajin arvon, joka on määritelty ympäristöministeriön asetuksessa rauhoitettujen eläinten ja kasvien ohjeellisista arvoista.

Esimerkkejä ohjeellisista arvoista:

- Hiiripöllö: 1009 €
- Hömötäinen: 17 €
- Kuukkeli: 757 €
- Laulujoutsen: 2018 €
- Liito-orava: 1009 €
- Naurulokki: 101 €
- Saimaannorppa: 9755 €
- Siili: 101 €
- Sisilisko: 17 €

5. Ohjeita vastuulliseen retkeilyyn

5.1. Ennen retkelle lähtöä

- Hanki tarvittavat luvat: tarkista, tarvitaanko valitsemallesi retkeilyalueelle erillisiä lupia tai maksuja. Huolehdi, että sinulla on tarvittavat luvat esimerkiksi kalastukseen ja metsästykseseen.
- Matkusta kohteeseen vähillä päästöillä: suosi paikallisia retkikohteita, joihin pääset päästöttömästi esimerkiksi kävelen, polkupyörällä, kanootilla, soutuveneellä tai hiihtäen. Jos matkustat kauempana sijaitseviin kohteisiin, valitse sellainen kulkuväline, joka kuluttaa mahdollisimman vähän polttoainetta henkeä kohden, kuten juna tai linja-auto. Muista myös, että henkilöauton kimpakyyti on parempi vaihtoehto kuin yksin ajaminen.

5.2. Retken aikana

- Kunnioita eläimiä: älä häiritse tai vahingoita eläimiä tai niiden pesiä.
 - Kunnioita kasvillisuutta: älä poimi harvinaisia tai suojeltuja kasveja.
 - Kunnioita muita retkeilijöitä.
 - Rauhoitettujen eläinten ja kasvien tahallisesta vahingoittamisesta voi saada lainmukaisen rangaistuksen.
 - Kivikasojen tekeminen vahingoittaa luontoa. Älä kuitenkaan pura kasoja, sillä joukossa saattaa olla myös arvokkaita muinaisjäännöksiä.
 - Vältä melua ja häiriöitä.
 - Noudata reittejä ja merkintöjä: käytä olemassa olevia polkuja ja reittejä minimoidaksesi vaikutukset luontoon. Jos poistut merkityiltä reiteiltä, varo tullaamasta herkkiä kasveja.
 - Pidä mukana kulkevat lemmikit aina kytkettynä.
 - Noudata roskattoman retken periaatteita: retkeilyjästä ei jää jälkeäkään luontoon!
- Pakkaa eväät uudelleen käytettäviin rasioihin ja pusseihin, jolloin mukanasi kulkee pakkausjätettä mahdollisimman vähän.
 - Ruoantähteet ja muut biojätteet voit jättää tauko-paikan kuivakäymälään tai kompostoriin. Älä kuitenkaan heitä biojätteitä muunlaisiin käymälöihin, kuten imukäymälöihin tai sekajäteastiaan, jossa ne alkavat helposti haista.
 - Siivoa aina omat ja tarvittaessa myös muiden jätteet. Pidä mukana pientä muovipussia maastossa löytyviä roskia varten.
 - Kerää tupakantumpit omaan rasiaan ja tyhjennä rasia jäteastiaan.
 - Tuo vaarallinen jäte ja sekajätteet pois maastosta.
 - Valokuvaa vastuullisesti: älä vahingoita luontoa paremman kuvan toivossa.
 - Droonien lennättäminen on kielletty liikumisrajoitusalueilla ja lintujen tärkeillä pesimäalueilla.

5.3. Taukopaikoilla

- Älä tee tulta toisen maalle ilman lupaa!
 - Ennen tulen sytyttämistä tarkasta ajan tasalla olevat ruohikko- ja metsäpalovaroitukset ja noudata niitä. Tulen sytyttäminen on kielletty metsäpalovaroituksen aikana.
 - Pieniä määriä puhdasta paperia ja pahvia voi käyttää sytykkeenä tulentekopaikalla. Muita jätteitä, kuten alumiinifoliota sisältäviä pakkauksia tai muovia ei saa polttaa nuotiossa, koska niistä voi muodostua hajoamatonta jätettä ja myrkyllisiä kaasuja.
 - Käytä polttopuista säästävaisesti: eväät paistuvat pienessäkin nuotiossa.
 - Älä katko luonnosta omia polttopuita.
 - Luonnossa tiskatessa käytä biohajoavaa pesuainetta, jotta pesuaine ei jää luontoon ja vesistöihin.
 - Älä tiskaa rannassa tai kaada tiskivettä takaisin suoraan veteen tai kaivon lähelle.
-
- Voit majoittua valmiissa laavuissa ja eräkämpissä tilapäisesti, kun toimit hyvien tapojen mukaisesti ja huomioit muut kulkijat.
 - Riippumattoa ripustaessa käytä puuystävällistä kiinnitysliinaa tai ripustusnarun alla suojaava puuta vasten, jotta naru ei tee puunrunkoon pysyviä jälkiä.
 - Telttaa pystyttäessä huomioi maaston kestävyys.
 - Jos puuceetä ei löydy lähimaastosta, huomioi muut retkeilijät.
 - Älä tee tarpeitasi heti polun viereen tai muuten näkyvälle paikalle. Kävele kauemmaksi ja peitä jätökset.
 - Älä jätä vessapaperia maahan lojumaan, vaan haudaa paperi maahan tai polta se. Huom! Kosteuspyyhkeet eivät maadu lainkaan, joten älä jätä niitä luontoon.

5.4. Retken jälkeen

- Ole vastuullinen sosiaalisessa mediassa ja verkossa.
 - Tietoisuuden lisäämiseksi pyri huomioimaan hienojen maisemakuvien lisäksi yksityiskohtat, kuten kukat ja sammaleet sekä paikallisten ihmisten kulttuuri.
 - Kannusta kuvilla muitakin retkeilemään retkietiketin mukaisesti.
 - Varmista, että jakamasi GPS-jäljet ja sosiaalisen median sisällöt noudattavat suojelun alueen sääntöjä.
- Voit tallentaa GPS-jälkiä omaan käyttöösi, mutta jos julkaiset niitä reittipalveluissa, varmista, että jäljet pysyvät sääntöjen mukaisilla kulkureiteillä.

6. Lähteet

Luonnonsuojelulaki 9/2023

www.luontoon.fi

www.metsa.fi

Ympäristöministeriö

Ympäristöministeriön asetus rauhoitettujen eläinten ja kasvien ohjeellisista arvoista

**KAINUUN
LIIKUNTA**
KUNNON TEKIJÄ

LEADER

Oulujärvi

Europän maaseudun
kehittämisen maatalousrahoitus:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin.